

L'art gòtic a Inca. La pintura

Guillem Alexandre Reus i Planells

Llicenciat en Història de l'Art per la Universitat de les Illes Balears

A/e: guillaumearp@hotmail.com

Paraules clau: Inca, medieval, gòtic, pintura, iconografia, retaule.

Resum. *Aquest estudi sobre pintura gòtica inquera abasta fins a un total de set peces, tot i que, a dia d'avui, tan sols quatre es conserven a la nostra ciutat i les tres restants es poden contemplar a diversos museus de Palma.*

Aquestes set peces conformen el conjunt pictòric d'època medieval i d'estil gòtic que es conserva com ja hem esmentat, o bé a Inca, o bé a Palma, però que prové d'esglésies o convents inquers. És per això que en aquesta comunicació també s'han volgut tenir en compte aquelles obres que, encara que no es guarden a Inca, en tenen la procedència i que, per tant, formen part del nostre patrimoni.

Una vegada més, es constata que la ciutat d'Inca és després de Palma el municipi mallorquí que més patrimoni religiós moble conserva, i d'aquí deriva la importància de preservar-lo.

Keywords: Inca, Medieval, Gothic, Painting, Iconography, Altarpiece.

Abstract. *This study about Gothic painting of Inca covers a total of seven pieces, although, only four are preserved in our city and the other three can be seen in several museums in Palma.*

These seven pieces make the whole pictorial medieval and Gothic style that are preserved as mentioned above, or in Inca or in Palma, but that they come from Inca churches and convents. That is why in this communication also wanted to consider those works which, although not saved in Inca in origin and are, therefore, part of our heritage.

Once again we see that the city of Inca is after the capital of the island, the Majorcan town that preserves more religious heritage so that is why it is very important its conservation.

1. Un nou llenguatge artístic: la pintura gòtica i el Regnum Maioricarum

Ningú pot posar en dubte la importància que té per a la història de Mallorca la data de 31 de desembre de 1229. L'èxit de la conquesta duita a terme de mans del rei Jaume I el Conqueridor, ara ja fa 786 anys, suposà per a la societat mallorquina musulmana d'aquella època una ruptura social, cultural, lingüística i religiosa, que de cop es va veure suplantada per una de nova. La conquesta catalana es traduí en un nou repoblament per a l'illa de Mallorca, la formació d'una nova societat occidental, l'arribada d'una nova cultura i la llengua catalana, i la instauració d'una nova religió, la cristiana. A més a més, Jaume I creà un nou estat dins la Corona d'Aragó, el Regne de Mallorca, al qual s'afegiren Eivissa i Formentera el 1235 i Menorca el 1287.

Tot aquest canvi històric comportà l'arribada i el desenvolupament d'un nou art, el gòtic, dins el qual destaca la pintura, llenguatge artístic que, juntament amb l'arquitectura i l'escultura, fan del gòtic l'art nacional de Mallorca.

Així doncs, la pintura gòtica mallorquina que s'insereix per defecte dins la pintura gòtica de la Corona d'Aragó tindrà dos focus importants, Barcelona i València. Aquesta pintura es desenvoluparà entre el segle XIII i la primeria del segle XVI. A partir de 1275 ens arriba una pintura que té el seu origen a l'Illa de França i que destaca per la importància que dona a la línia per damunt del color. A través dels següents segles, els trets estilístics i formals aniran evolucionant fins a arribar als primers anys del segle XVI (1520) en què el llenguatge pictòric destacarà per una important paleta cromàtica molt viva, per una gran quantitat de detalls de gran preciosisme, així com per un tractament de les robes més acurat. La majoria d'obres pictòriques d'època gòtica que han arribat als nostres dies presenten una temàtica religiosa. Els principals promotors solien ésser de caire reial, episcopal o de tipus privat. Així, reis, bisbes i famílies pagaven als pintors els encàrrecs, consistents en retaules per poder ornamentar els temples que s'anaven aixecant arreu de l'illa i, d'aquesta manera, també poder assolir la demanda cultural de la nova societat establerta a Mallorca.

2. Estat de la qüestió. Fonts bibliogràfiques

La pintura gòtica mallorquina ha estat, juntament amb l'arquitectura de la mateixa època, un dels llenguatges artístics del gòtic millor i més àmpliament estudiat. Així doncs, a l'hora de fer un estat de la qüestió tenint en compte les fonts bibliogràfiques de què disposam, ens adonam que els primers estudis sobre aquest tema es donaren al principi del segle XX.

Per referir-nos a les diverses fonts bibliogràfiques, hem cregut oportú dividir-les segons la forma amb què tracten l'estudi de la pintura gòtica mallorquina. Això és, les fonts de caràcter estatal i que inclouen les Illes Balears, les fonts bibliogràfiques que tracten la pintura gòtica de manera general referida a Mallorca i, finalment, les fonts que es refereixen de forma precisa a les obres inqueres.

L'estudi de la pintura gòtica mallorquina des d'una òptica estatal ve donat per dos historiadors de l'art. En primer lloc, a l'any 1930 destaca Chandler R. Post, qui a través dels seus tretze volums de l'obra *A History of Spanish Painting*¹ realitzà un important estudi a la pintura de l'època que es troba a Mallorca. En segon lloc, Josep Gudiol dedicà un tom a la pintura gòtica dins l'enciclopèdia *Ars Hispanie*,² a la qual fa referència a la pintura gòtica mallorquina.

1. Chandler Rathfon Post: *A History of Spanish Painting*, New York, Harvard University Press, Kraus Reprint Co., 1970 [1930].

2. Josep Gudiol Ricard: "Pintura gòtica", *Ars Hispaniae*, vol. IX, Madrid, 1955.

Més endavant, el 1962, Marcel Durliat publicà la seva tesi doctoral *L'art dans le Royaume de Majorque*.³ En ella va escriure un capítol sobre la pintura gòtica a les terres de l'antiga Corona de Mallorca.

Referit a l'illa de Mallorca, destaca el treball de G. Rosselló, A. Alomar i F. Sánchez al catàleg de l'exposició *Pintura gòtica mallorquina*,⁴ duita a terme a la Fundación March de Madrid el 1965.

L'any 1968 Santiago Sebastián publicà un article sobre "La iconografía de Ramon Llull en los siglos XIV-XV".⁵

Un dels historiadors que més ha destacat en el camp de l'estudi de la pintura gòtica mallorquina és sens dubte Gabriel Llompart Moragues, de qui cal ressaltar diversos treballs, entre els quals sobresurt la seva gran obra que tracta la pintura medieval mallorquina.⁶

A la vegada, cal mencionar l'edició d'alguns catàlegs d'exposicions sobre pintura gòtica en l'àmbit mallorquí en general que s'han publicat en els darrers anys,⁷ així com també d'altres d'àmbit local inquer.⁸

Per altra banda, la doctora Tina Sabater Rebassa dedicà la seva tesi a l'estudi de la pintura mallorquina del segle XV.⁹ Sabater també destaca per la publicació de tota una sèrie d'articles a diverses revistes d'art, a més de la realització d'un altre llibre dedicat a la pintura gòtica damunt taula.¹⁰

La també historiadora de l'art i actual directora del Museu de Mallorca Joana Maria Palou té publicat tot un seguit d'articles referits al tema que ens ocupa.¹¹

Finalment, de caire local, cal remarcar l'estudi realitzat per Bartomeu Martínez sobre la taula gòtica de Santa Maria d'Inca,¹² que constitueix un important treball monogràfic sobre dita peça. Aquest estat de la qüestió recull tan sols els treballs més importants que s'han realitzat per a l'estudi de la pintura gòtica mallorquina, i malgrat que no han estat contemplats en la seva totalitat, queda ben palesa la dedicació que s'ha tengut sobre aquest llenguatge artístic.

3. La pintura gòtica a Inca

A dia d'avui, els inquers podem gaudir d'un important patrimoni pictòric medieval format per set peces, que com ja hem dit es guarden a diferents llocs entre Inca i Palma. A Inca es conserven un total de quatre obres, una taula a l'església parroquial de Santa Maria la Major i tres obres més al Museu del monestir de monges jerònimes de Sant Bartomeu. En el cas de Palma, dues peces, concretament una taula i un reliquiari, es conserven al Museu Diocesà i la una tercera obra es conserva al Museu de Mallorca.

3. Marcel Durliat: *L'art dans le Royaume de Majorque. Les débuts de l'art gothique en Roussillon, en Cerdagne et aux Baléares*, Toulouse, Privat, éditeur, 1962.

4. G. Rosselló Bordoy, A. Alomar, F. Sánchez Cuenca: *Pintura gòtica mallorquina* {Catàleg d'exposició}, Madrid, 1965.

5. Santiago Sebastián: "La iconografía de Ramón Llull en los siglos XIV-XV", *Mayurqa I*, 1968, p. 25-62.

6. Gabriel Llompart: *La pintura medieval mallorquina. Su entorno cultural y su iconografía*, 4 toms, Palma, Luis Ripoll, editor, 1978-1980.

7. Gabriel Llompart, Joana Maria Palou: *Nostra Dona Sta. Maria dins l'art mallorquí* {Catàleg d'exposició}, Palma, 1988; A.D.: *Mallorca gòtica* {Catàleg d'exposició}, Palma, Govern balear. Conselleria d'Educació, Cultura i Esports; Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1998;

8. A.D.: *Santa Maria a Inca. L'art marià inquer. XXV Aniversari de la Coronació Pontifícia de Santa Maria la Major* {Catàleg d'exposició}, Inca, 1992; Pere-Joan Llabrés (edició): *Els sants a l'art d'Inca* {Catàleg d'exposició}, Inca, 2001.

9. Tina Sabater: *La Pintura Mallorquina del segle XV*, Palma, Edicions UIB, Consell de Mallorca, 2002.

10. Tina Sabater: *L'art gòtic a Mallorca. Pintura damunt taula (1390-1520)*, Palma, Leonard Muntaner, Editor, 2007.

11. Joana Maria Palou: "Between land and sea: Art and Artists in the Kingdom of Majorca", *Terramare. Miquel Barceló* {Catàleg d'exposició}, Actes Sud, Avignon, 2010, p. 125-129.

12. Bartomeu Martínez Oliver: *Joan Daurer i la Taula gòtica de Santa Maria d'Inca 1373*. Lleonard Muntaner, Editor, Palma, 2006.

3.1. Taula de Santa Maria d'Inca

Cal tenir en compte que la devoció més important del cristianisme i que destaca per damunt d'altres és la referida a la Mare de Déu. Per això mateix la seva representació sol ser molt nombrosa i en el cas de la pintura. Maria se sol representar estant dempeus o també asseguda en un tron i, en ambdós casos, apareix sempre sostenint l'Infant Jesús en braços. En aquesta taula ens trobam, doncs, davant el primer tipus de representació, el de la Mare de Déu dreta i el Nin Jesús als seus braços.



Fig. 1. *Santa Maria d'Inca*
(Arxiu Cabrer-Llull)

La taula de Santa Maria d'Inca es troba guardada a un mur lateral de la capella de Sant Blai de l'església parroquial esquerra de Santa Maria la Major. Es tracta d'una obra que fou realitzada pel pintor mallorquí Joan Daurer i constitueix la primera taula gòtica signada i datada que es conserva a Mallorca.

Joan Daurer fou un pintor que apareix documentat entre 1348 i 1407, i tenia el seu taller a prop del convent de Sant Domingo de Palma. A dia d'avui tan sols es conserven dues taules seves, Santa Maria d'Inca i la Coronació de la Mare de Déu. Malgrat això, sabem que fou autor d'un bon nombre de retaules per a diverses esglésies de l'illa.

Gabriel Llompарт destaca que Gudiol subratlli la possible formació catalana de Daurer, a més de fer notar l'encara pervivència de la línia per damunt el dibuix. Això dona unitat a les seves obres, tot i que no tenen una gran finesa d'estil.¹³

Aquesta obra estudiada mostra la Mare de Déu dempeus que sosté al seu braç esquerre l'Infant Jesús i alhora li ofereix amb la mà dreta un ocell. El Nin aguanta amb les dues mans una filactèria que porta inscrit "Ego sum lux mundi" (Jo sóc la llum del món). Tant Maria com el Nin vesteixen túniques molt riques de brocat vermell i daurat. Pel que fa a la vestimenta de la Verge, porta un mantell blau que està folrat de pell que està subjectat sobre el pit mitjançant una fíbula encastada amb pedres de colors. Tant el cap de la Mare de Déu com el de Jesús apareixen coberts per un nimbus. Al nimbus de l'Infant s'observa una creu vermella, en canvi, el nimbus de Maria es

13. Gabriel Llompарт: *La pintura gòtica en Mallorca*, La Foradada, Palma de Mallorca, José J. de Olañeta, Editor, 1999, 21.

completa amb una corona reial que està incrustada amb pedres.

El fons de la taula és daurat i adomassat als costats. Destaca a la part inferior de la taula, tot just sota els peus de la Verge, la representació de quatre escuts. Els dos centrals representen les armes d'Inca i els dos laterals representen l'escut de la família del donant, i estan formats per un fons vermell amb un lòbul daurat a l'interior del qual es representa un brot de mata a cadascun d'ells.¹⁴ Segons l'estudi monogràfic de Bartomeu Martínez, la família Cima podria ser la promotora de l'obra.¹⁵ Tot just davall els escuts, apareix la signatura del pintor i la data de la realització de l'obra: "Joan Daurer m'a pintade l'any MCCCLXXII".

Com hem observat, aquesta taula està datada del final del segle XIV, concretament de l'any 1373. Es tracta d'un tipus de pintura que fou la dominant a tot Europa durant el segle XIV i té els seus orígens en la pintura italiana d'aquesta època, concretament en la pintura senesa, però alhora l'obra de Daurer segueix unes pautes pictòriques influenciades per la tradició trescentista, que estan codificades i formalitzades per mestres locals. Segons Martínez, la influència del Trecento es va deixar sentir amb força a la Corona d'Aragó i sobretot al Regne de Mallorca i al Principat de Catalunya, ja que ambdós territoris mantenien forts contactes comercials i polítics amb la república italiana de Siena.¹⁶

Molt probablement, aquesta taula, que en el passat presidí la nostra parroquial, és la taula central del retaule major del temple que degué tenir la forma d'un tríptic i que ocupà el seu lloc fins al segle XVIII. En aquest moment, el segon temple medieval inquer de Santa Maria fou substituït per l'actual fàbrica barroca, per a la qual es construí l'actual retaule, el centre del qual és presidit per la imatge escultòrica, també gòtica, feta per Joan de Sant Joan aproximadament l'any 1400.

La taula de Santa Maria fou restaurada l'any 1884 per la Societat Arqueològica Lul·liana i devers el 1950 per Arturo Cividini.

3.2. Taula de la Coronació de la Mare de Déu

Del mateix autor de l'anterior, Joan Daurer, i procedent de la parròquia de Santa Maria la Major

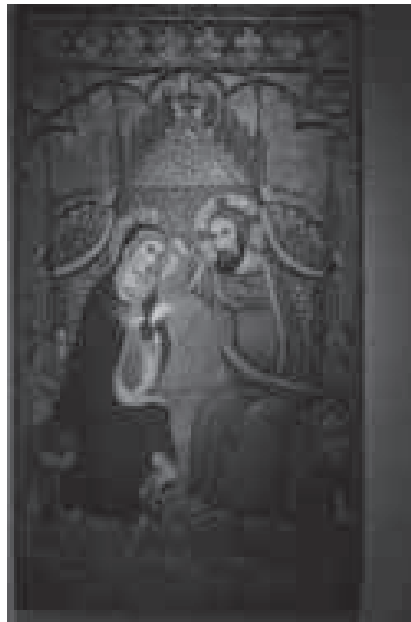


Fig. 2. Coronació de la Verge
(Arxiu Cabrer-Llull)

14. Gabriel Llompart, C.R.: *La pintura medieval mallorquina. Su entorno cultural y su iconografía*, tom tercer, Luis Ripoll, editor, Palma, 1978, 33.

15. Bartomeu Martínez Oliver: *Joan Daurer i la taula gòtica de Santa Maria d'Inca 1373*, Palma, Lleonard Muntaner, Editor, 2006, 51.

16. Bartomeu Martínez Oliver: *Joan Daurer i la...*, 51

d'Inca, es conserva al Museu Diocesà de Mallorca la taula de la Coronació de la Mare de Déu.

Si per una banda ja esmentaven la importància que tengué la devoció cap a la Verge Maria i la gran quantitat de representacions que se'n feren, tant en escultura com en pintura, dins la temàtica mariana sobresurten per damunt d'altres tres grans representacions: l'Anunciació, l'Assumpció i la Coronació.

En el cas que ens ocupa, es tracta de la representació d'una Coronació de la Mare de Déu. Segons Llompart aquesta temàtica, tot i que durant l'edat mitjana la societat estava fortament marcada per la monarquia, fou un tema més aviat poc representat.¹⁷

La primera atribució d'aquesta obra vengué de la mà de Chandler Post, ja que quan estudià l'obra hi trobà evidents similituds tant en els tipus i el caràcter més audaç, com també en el dibuix, que tot plegat s'assembla molt a les qualitats revelades per Daurer a la taula de Santa Maria d'Inca. Així, Post en destaca la rudesia en la manera de fer i els paral·lelismes estilístics, remarcant el rostre de la Verge, del qual afirma que és una veritable rèplica del tipus inquer, la mateixa adaptació peculiar de l'ull a la senesa, el mateix nas estret i en punta, així com la boca idèntica i la mateixa posició de tres quarts del rostre. Fins i tot, Post no dubta de la influència catalana pel que fa a la composició. Afirma, que reproduceix la Coronació de Ferrer Bassa al monestir de Pedralbes de Barcelona.¹⁸

Pere Berseran, en un article de 1998, està totalment d'acord amb Post en el fet que les coincidències iconogràfiques de la Coronació de Daurer es troben a l'escena de Pedralbes. Ambdues representacions comparteixen el gest de coronar amb els dos braços estesos així com també el gest per part de Maria amb els braços encreuats i l'acabament del tron en forma de triangle, a més de la presència d'àngels músics envoltant els personatges principals. Per altra banda, Berseran també recorda el plantejament de Rosa Alcoy quan apunta la significativa semblança que hi ha entre la nostra Coronació i el retaule de Rubió, a més d'assenyalar igualment les coincidències estilístiques i tipològiques amb el retaule de Santa Aina de l'Almudaina, dissortadament perdut de forma parcial. Per tot això, es fa evident que la taula conservada al Museu Nacional d'Arte Antica de Lisboa presenta nombrosos elements que foren adoptats per Daurer, i així s'arriba a la conclusió que el retaule de Santa Aina fou imitat pel pintor mallorquí tant en la taula de Santa Maria d'Inca com també en la taula de la Coronació de la Mare de Déu.¹⁹

Malgrat tot, cal reconèixer que l'estil de Daurer és més planer i que a la seva pintura encara destaca molt la importància de la línia per damunt el color. També cal tenir en compte que les obres del mallorquí mostren un cromatisme més aviat senzill i les figures que representa sobresurten pel seu cànon curt. Berseran recalca la probable influència de la pintura rossellonesa, paral·lelisme totalment acceptat si tenim en compte que el comtat del Rosselló feia tan sols uns vint-i-cinc anys que havia format part de la Corona de Mallorca i, per tant, els vincles econòmics, comercials, però també artístics eren encara molt forts i presents.²⁰

A l'hora de descriure l'obra, tot d'una ens fixam en la figura de Jesucrist, que apareix assegut en un tron de factura gòtica. Del tron, en destaca la decoració mitjançat traceries, la forma triangular i també els pinacles. Jesús apareix representat en el moment en què col·loca una corona reial (reina del Cel) damunt el cap de la Mare de Déu, i ella apareix lleugerament inclinada. Tant el cap de

17. Gabriel Llompart, C.R.: *La pintura medieval mallorquina. Su entorno cultural y su iconografía*, tom segon, Palma, Luis Ripoll, editor, 1978, 125.

18. Chandler Rathfon Post: *A History of Spanish Painting, III, The Italo-gothic and International Styles*, New York, Harvard University Press, Kraus Reprint Co., 1970 [1930], 150.

19. Pere Berseran i Ramon: "Joan Daurer. Taula de la Coronació de la Mare de Déu", *Mallorca gòtica* (Catàleg d'exposició), Palma, Govern balear. Conselleria d'Educació Cultura i Esports; Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1998, 149.

20. Pere Berseran i Ramon: "Joan Daurer. Taula de...", 150.

Jesucrist com també el de la Verge estan tocats per un nimbus de fons daurat, però que en el cas del fill de Déu està creuat en vermell. Cal observar, per altra banda, els rics vestits dels dos personatges. La Verge Maria apareix abillada amb un mantell blau que li cobreix el cap, que està envoltat d'un rivet daurat, i una lleugera obertura li deixa veure la túnica daurada que porta davall. Pel que fa a Jesús, du una túnica de brocat malva i daurat sobre la qual es distingeix una mantell vermell voltat d'un rivet daurat i el revés verd. Tant a damunt del frontó triangular del tron com per sota els peus dels personatges apareixen representats tota una sèrie de querubins. A banda i banda del respatllet del tron hi ha àngels adoradors que contemplen l'escena. Finalment, a la part inferior dels personatges, es representen tres àngels músics per banda. La Coronació de Daurer és, segons Xavier Carbonell, el primer dels dos exemples conservats en pintura medieval mallorquina, en el qual apareixen àngels músics amb instruments que lloen el tercer acte de l'Assumpció de Maria. Carbonell reconeix tots els instruments i ens diu que els àngels de la dreta porten el doble flaut, el salteri i la viola de braç sonada amb arc, mentre que els àngels de l'esquerra duen el pandero amb sonalls, el llaüt i l'orgue de coll.²¹

Aquesta taula es trobà per casualitat a les darreries del segle XIX i fins aquell moment s'havia fet servir com a porta per a un magatzem de la nostra parròquia. El 1881 fou dipositada al Museu Arqueològic Lul·lià de la Sapiència, fou restaurada per Arturo Cividini entre 1962 i 1965 i al taller de restauració del bisbat l'any 2008.

Tradicionalment aquesta obra atribuïda a Daurer havia estat datada d'entre 1365 i 1380, però les darreres investigacions al respecte i la confirmació de la procedència inquera planteja el fet que la taula formava part del retaule medieval dedicat a Santa Maria d'Inca i que, per tant, la seva datació correcta seria la de 1373. A més a més, per mor de la temàtica mariana de la Coronació, com també per les mides de la peça en relació amb la taula central, tot indica que molt probablement estaríem davant el coronament del carrer principal del retaule inquer.²²

3.3. Taula de Sant Jordi

La taula de Sant Jordi és una obra atribuïda a Francesc Comes, que prové del convent de Sant



Fig. 3. Sant Jordi i el drac
(Arxiu Museu de Mallorca)

21. Xavier Carbonell: *La imatge de la música en les Illes Balears*, Palma de Mallorca, José J. de Olañeta, Editor, 2004, 27.

22. Autors diversos: *La col·lecció de pintura del Museu Diocesà de Mallorca*, Palma, Consell de Mallorca, 2010, 26.

Francesc d'Inca i que actualment es conserva al Museu de Mallorca. Està datada devers el 1410.

Francesc Comes és un pintor que està documentat a Mallorca entre els anys 1390 i 1415. La seva importància recau que és l'introduïdor a la nostra illa, al final del segle XIV, de la pintura gòtica internacional. Comes, que era mallorquí, féu el seu aprenentatge a València i estigué en contacte amb el cercle dels Serra. Per això mateix, a l'obra de Comes es fa evident l'afinitat estilística amb la pintura d'aquest taller. A més de l'obra que aquí ens ocupa, en trobam d'altres que li han estat atribuïdes tant a Mallorca com a Eivissa.

En un primer moment, aquesta taula fou estudiada per Post, que no identificà l'autor com Francesc Comes i l'atribuí al "mestre d'Inca". Posteriorment l'obra fou estudiada per Josep Gudiol, però no fou fins al 1965 i gràcies a la restauració duita a terme per Arturo Cividini de la taula del Salvador de Santa Eulàlia de Palma, signada per Comes, que Guillem Rosselló Bordoy en va identificar l'autor a causa de les evidents semblances iconogràfiques i estilístiques entre les dues obres.

Una altra qüestió al respecte d'aquesta taula té a veure amb el fet que alguns historiadors afirmen que, abans d'estar al nostre convent de frares menors, aquesta peça havia format part del retaule major de l'església de l'hospital de Sineu dedicada a Sant Jordi. Malgrat això, els diferents historiadors de l'art, especialitzats en pintura d'època medieval, afirmen que la seva procedència és el convent franciscà inquer. Així ens ho diuen l'historiador de l'art Chandler Post, l'erudit Gabriel Llompart, la doctora Tina Sabater o la directora del Museu de Mallorca Joana Maria Palou. Tot i això, i havent consultat la bibliografia existent sobre la capella de Sant Jordi de Sineu, tot faria pensar que la procedència sineuera seria tan sols una suposició arran d'una acta dels jurats i consellers de Sineu, datada de 15 de novembre de 1565. L'acta esmenta una antiga pintura dedicada a sant Jordi i que en aquell moment s'identificà amb la taula de Francesc Comes.²³ Ara bé, no s'ha trobat fins a dia d'avui cap referència documental que confirmi aquesta hipòtesi, encara que és cert que Gabriel Llompart afirma que l'any 1395 apareix documentat com a ciutadà mallorquí a la parròquia de Sineu.²⁴ Tot i aquesta darrera dada i tenint en compte que això no documenta en cap moment la realització d'una taula per a la capella de Sant Jordi, nosaltres també descartam aquesta possibilitat.

Com ja hem apuntat anteriorment, la taula de Sant Jordi pertany a la pintura gòtica internacional que es dona entre 1380-90 i el 1450 aproximadament, i rep aquest nom pel fet que tota l'Europa d'aquella època adoptà aquest mateix tipus de pintura. Sorgí a cavall entre França (Borgonya), Bohèmia i el nord d'Itàlia, i acaba essent una fusió de la pintura francesa i italiana, de la qual els trets més característics són la riquesa cromàtica, les línies gràcils fluents, així com un ús més racional i per tant avançat de la perspectiva. En el cas de l'obra de Comes, sí que cal observar que aquest pintor prolonga les característiques pròpies trescentistes, això és, les figures apareixen representades amb un eix vertical i els peus semblen garres, però en canvi, sí que dona un nou tractament a la vestimenta.

En aquest cas, sant Jordi apareix damunt un cavall blanc en el moment en què clava la seva llança al drac. Tant a la seva cuirassa com a l'escut que porta, hi apareix representada una creu vermella. Al voltant del cap, hi ha un nimbus daurat representat amb la inscripció "Sant Jordi, cavaller de Déu". Per tant, aquí parlem de la representació iconogràfica de sant Jordi, un dels tres sants

23. Bartomeu Mulet Ramis: *La capitalitat de Sineu: segles XIII-XIV*, Sineu, Ajuntament de Sineu, 1994, 306-307.

24. Gabriel Llompart: *La pintura gòtica en Mallorca. La Foradada*, Palma de Mallorca, José J. de Olañeta, Editor, 1999, 27

cavallers juntament amb sant Martí i sant Sebastià. En diferents llocs de la representació del sant hi ha un paisatge format per diversos boscos i un terreny de rocam muntanyós. Al fons de la representació s'aixequen dues arquitectures de les quals sobresurten les torres emmerletades. A l'arquitectura més propera, cal observar-hi tres personatges que contemplen l'escena. Per altra banda, la princesa es troba a l'esquerra de la composició i apareix en gest de fer oració. També cal remarcar molt el luxe de les vestimentes i el gran ús que es fa dels daurats.

Amb referència a aquesta obra de Comes, Tina Sabater observa la influència de la miniatura parisenc en els motius dels personatges guaitant entre els merlets de la ciutat emmurallada i, també, amb el gest de la princesa fent oració.²⁵

3.4. Pere Terrencs al monestir de Sant Bartomeu

Al Museu del monestir de Sant Bartomeu d'Inca es guarden dues obres que han estat atribuïdes al pintor medieval Pere Terrencs. Ambdues estan datades del final del segle XV i sembla que serien les taules laterals d'un retaule dedicat a la Mare de Déu.

Pere Terrencs fou un pintor de formació valenciana que estigué actiu entre 1479 i 1528, i la seva obra s'adscriu dins el corrent de pintura gòtica hispanoflamenca. Sabem que va viure a Palma a partir de 1483 i que el 1489 fou nomenat pintor oficial de la Universitat de Mallorca. Les obres conservades a Inca i també al convent de Santa Clara de Palma posen de manifest el gran talent i la bona capacitat que posseïa Terrencs per dur a terme el seu ofici. Val a dir que, a més de retaules, realitzà miniatures i, fins i tot en les realitzacions pictòriques de gran format, els resultats obtinguts eren esplèndids i sensacionals.

Aquest tipus de pintura es dona a Mallorca a partir de la segona meitat del segle XV i al principi del segle XVI, i els trets més destacats són el gran realisme a les representacions, la profusió de detalls, l'ús de la nova tècnica de pintura a l'oli, un cromatisme molt viu i intens, els fons daurats, però també la introducció d'arquitectures i del paisatge, a més de la utilització de la perspectiva lineal i el bon tractament dels plecs de la roba. La pintura d'aquesta època té el seu origen a Flandes. Quan l'estil arriba a la Corona d'Aragó, observam que per representar les nostres ciutats mediterrànies adopta els trets arquitectònics nòrdics. Un clar exemple és la taula de Sant Jordi de Pere Niçard, en la qual es representa la Ciutat de Mallorca amb arquitectures més pròpies de les terres flamenques.

L'obra de Terrencs conservada i exposada al Museu del cenobi inquer de l'orde de Sant Jeroni està formada per dues taules: la primera taula dedicada a sant Joaquim i santa Aina i l'Anunciació, i la segona dedicada a la Visitació i el Naixement de Jesús. Tot i que actualment aquestes dues peces es troben a Inca, sembla que no foren encarregades pel nostre monestir. S'ha de tenir en compte que la data de fundació del monestir de Sant Bartomeu fou el 1534, quatre anys després que les monges jerònimes provinents de Santa Elisabet de Palma s'haguessin establert al puig de Santa Magdalena d'Inca. Així, Tina Sabater no dubta que la fundació del monestir d'Inca és molt tardana per a la cronologia del pintor, cosa que fa pensar que aquest retaule fou realitzat per al convent ciutadà i que posteriorment fou donat al monestir d'Inca, una vegada que es fundà i s'establí definitivament al Serral.²⁶

25. Tina Sabater: *L'art gòtic a Mallorca. Pintura damunt taula(1390-1520)*, Palma, Lleonard Muntaner, Editor, 2007, 21.

26. Tina Sabater: *L'art gòtic a Mallorca. Pintura sobre...*, 68

3.4.1. Taula de Sant Joaquim i santa Anna, i l'Anunciació

En aquesta taula es representen els pares de la Mare de Déu a la Porta Àuria. En destaca l'abraçada dels dos personatges, així com l'àngel que volant per damunt els seus caps uneix els dos nimbus. Els personatges apareixen abillats amb riques vestimentes, en què es fa patent el tractament de les robes propi d'aquest corrent pictòric. Al sòl destaca la representació de rajoles combinant els colors verd i vermell, i s'hi manifesta la preocupació per aconseguir la perspectiva. La paleta cromàtica de les robes també és molt intensa i el fons és daurat.

Per altra banda, a l'àtic de la taula es representa l'Anunciació. De l'escena, també en destaquen les riques vestimentes que duen l'arcàngel Gabriel i la Verge Maria, així com són tractades. La paleta de colors és molt viva i s'hi observa una gran profusió en els detalls. Els dos protagonistes estan representats a l'interior d'una arquitectura que mostra una obertura a través de la qual es veu un paisatge al fons. Maria llegeix un llibre obert en el moment en què l'àngel, agenollat, li fa arribar el missatge en una cartel·la que resa: "Ave Maria plena, Dominus tecum".

3.4.2. Taula de la Visitació i el Naixement de Jesús

A la part inferior d'aquesta taula hi ha representat l'episodi de la Visitació de Maria a santa Elisabet. Una vegada més, hi destaca la rica i intensa paleta cromàtica i el tractament de les riques vestimentes. Maria vesteix una túnica vermella i porta un mantell malva, mentre que santa Elisabet va vestida amb una túnica vermella i tocada amb un mantell verd. Ambdós personatges estan representats al moment precís en què mantenen una sacra conversazione. Sota els seus peus es deixa veure el sòl format per rajoles bicolores.

A l'àtic de la taula es representa el Naixement de l'Infant Jesús, que té lloc a l'exterior. Al fons de la composició, hi destaca la representació d'una arquitectura en estat ruïnós formada per una casa i per algunes arcades, mentre que a la dreta es deixa veure un paisatge. A més dels personatges propis d'aquesta escena, Josep, Maria i l'Infant, també apareixen representats tres àngels que adoren el Fill de Déu. Una vegada més cal ressaltar l'intens cromatisme i la riquesa i tractament de les robes dels personatges, excepte el Nounat, que apareix nuu i recolzat sobre el mantell de la Verge.



Fig. 4. Sant Joaquim i santa Anna, i l'Anunciació
(Arxiu Cabrer-Llull)



Fig. 5. La Visitació i el Naixement de Jesús
(Arxiu Cabrer-Llull)

3.5. Taules dels àngels adoradors

Es tracta de dues taules en què es representen una sèrie d'àngels en actitud d'adorar i que foren trobades l'any 1999. Una vegada restaurades foren dipositades al Museu del monestir de Sant Bartomeu d'Inca.

Aquestes dues taules pertanyien a dos costats de la fornícula central d'un retaule, ara per ara sembla que perdut. Després d'ésser estudiats, foren datats del final del segle XV o principi del XVI. Tina Sabater, a la seva tesi doctoral, diu que es tracta d'una obra d'autor anònim, però seguidor de Joan Desí. Pel que fa a les fisonomies, al tractament dels cabells, a la configuració i a la policromia de les ales, tenen semblances estilístiques amb els àngels pintats per Desí al retaule de Sant Francesc i al plafó decorat de Santa Clara, tot i que els àngels inquers es tradueixen en clau menor.²⁷

Els principals trets de la pintura flamenca en aquesta obra se situen al tractament dels plecs i també a la viva paleta cromàtica, elements que ajuden a consignar la seva datació.



Fig. 6. Àngels adoradors
(Arxiu Guillem Reus)



Fig. 7. Reliquiari del Baró de Dolors
(Arxiu Guillem Reus)

3.6. Reliquiari del Baró de Dolors entre la Verge i sant Joan

Aquest reliquari és una peça gòtica anònima datada del final del segle XV i que procedeix de la parròquia de Santa Maria la Major, tot i que actualment es conserva al Museu Diocesà de Mallorca. La peça en qüestió té forma de petit retaule acabat de forma triangular, al centre del qual es troba el reliquari pròpiament dit: un cercle de fons blau, dividit en diferents parts, a cada una de les quals es guarda una relíquia. A cada angle del petit retaule hi ha representats diferents sants. Així doncs, a la part inferior s'observen sant Pau i sant Pere, i a la part superior apareix sant Joan Evangelista i la Mare de Déu. Finalment, en el frontó triangular de la peça es mostra la Pietat del Senyor amb sant Joan i la Verge Maria a cada costat amb el sepulcre. En aquest cas els personatges estan representats de mig cos. En general, cal ressaltar la intensitat de la paleta cromàtica. I pel que fa als personatges representats, destacariem el tractament i la riquesa de les robes, trets propis de la pintura gòtica d'aquesta època. El fons és daurat.

27. Tina Sabater: La pintura mallorquina del segle XV, Palma, Edicions UIB, Consell de Mallorca, 2002, 394.

4. Conclusions

Aquest article reuneix totes les peces que formen el conjunt pictòric medieval inquer, que està compost per un total de sis taules que altre temps formaren part de diferents retaules gòtics que dissortadament no han estat conservats en la seva integritat i també per un reliquiari. El patrimoni moble que a dia d'avui es conserva entre Inca i Palma constitueix una mostra de pintura gòtica. A més, posa de manifest que, tenint en compte el patrimoni pictòric que s'ha preservat, el major nombre d'obres són representacions de temàtica mariana.

A més a més, a Inca tenim el privilegi de poder afirmar que albergam la taula gòtica signada i datada més antiga de l'illa, Santa Maria d'Inca de Joan Daurer. Així també podem gaudir d'una altra obra, la taula de Sant Jordi de Francesc Comes, el pintor de la qual va ser l'introduïdor del llenguatge gòtic internacional a Mallorca, sense oblidar les dues taules de Pere Terrencs. Pere Terrencs, Joan Desí i Alonso Sedano són els tres pintors que consolidaren la pintura hispanoflamenca a Mallorca.

Bibliografia

Autors diversos: *Gran enciclopèdia de la pintura i l'escultura a les Balears*, volums 1-4, Promomallorca, Palma, 1996.

Autors diversos: *La col·lecció de pintura del Museu Diocesà de Mallorca*. Consell de Mallorca {Catàleg d'exposició}, Palma, 2010.

Pere Berseran i Ramon: "Joan Daurer. Taula de la Coronació de la Mare de Déu", *Mallorca gòtica*, Palma, Govern balear, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports; Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya {Catàleg d'exposició}, 1998.

Guillermo Rosselló Bordoy, Antonio Alomar, Felipe Sánchez Cuenca: *Pintura gòtica mallorquina* {Catálogo de exposición}, Madrid, Fundación Juan March, 1965.

Marcel Durliat: *L'art dans le royaume de Majorque: les débuts de l'art gothique en Roussillon, en Cerdagne et aux Baléares*. Privat éditeur, Toulouse, 1962.

Pere-Joan Llabrés i Martorell, Gabriel Llompart, Joana M. Palou: *Santa Maria a Inca. L'art marià inquer. XXV Aniversari de la Coronació Pontifícia de Santa Maria la Major* {Catàleg d'exposició}, Inca, 1992.

Pere-Joan Llabrés i Martorell (edició): *Els sants a l'art d'Inca* {Catàleg d'exposició}, Inca, 2001.

Gabriel Llompart: *La pintura medieval mallorquina. Su entorno cultural y su iconografía*, 4 tomos, Palma, Luis Ripoll, editor, 1978.

Gabriel Llompart, Joana Maria Palou, *Eucharistia. Art eucarístic* {Catàleg d'exposició}, Palma, Govern balear, 1993.

Gabriel Llompart: *La pintura gòtica en Mallorca*, La Foradada, Palma de Mallorca, José J. de Olañeta, Editor, 1999.

Joana M. Palou, Gabriel Llompart: *Nostra Dona Santa Maria dins l'art mallorquí*. Palma, Conselleria d'Educació i Cultura {Catàleg d'exposició}, 1988.

Joana Maria Palou: "Between land and sea: Art and Artists in the Kingdom of Majorca", *Terra Mare. Miquel Barceló* {Exhibition catalogue}, Actes Sud, Avignon, 2010.

Bartomeu Martínez Oliver: *Joan Daurer i la Taula gòtica de Santa Maria d'Inca 1373*, Palma, Lleonard Muntaner, Editor, 2006.

Chandler Rathfon Post: *A History of Spanish Painting*, New York, Harvard University Press, Kraus Reprint Co., 1970 [1930].

Tina Sabater: *La pintura mallorquina del segle XV*, Palma, Edicions UIB, Consell de Mallorca, 2002.

Tina Sabater: *L'art gòtic a Mallorca. Pintura damunt taula (1390-1520)*, Palma, Lleonard Muntaner, Editor, 2007.

Santiago Sebastián, "Arte", *Baleares*, Madrid, Fundación Juan March, Editorial Noguer, 1974.

Agraïments

El meu sincer i sentit agraïment a la parròquia de Santa Maria la Major i al monestir de Sant Bartomeu d'Inca per la seva bona disponibilitat a l'hora de realitzar les fotografies de les obres estudiades. A Joana Maria Palou, directora del Museu de Mallorca, bona professora i millor amiga meva, per haver-me cedit la fotografia de la taula de Sant Jordi i pels seus sempre bons consells. Al Museu Diocesà de Mallorca, per la seva cordialitat i facilitats per fotografiar les obres allà exposades. Al meu bon amic Miquel Àngel Cabrer, pel seu desinteressat oferiment del seu magnífic arxiu fotogràfic. A Xisca Esteva i Biel Rechach, gràcies per la vostra paciència a l'hora de corregir els textos, i finalment vull agrair també a Joan Josep Bonnín, gran company i historiador de l'art, els seus consells i inestimable ajuda.